

Kowalski, Witold Cezariusz

"Literatur im technischen Zeitalter. Von der Frühzeit der deutschen Aufklärung bis zum Beginn des Ersten Weltkriegs",
H. Segeberg, Darmstadt 1997 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 43/2, 176-178

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W związku z prowadzonymi pomiarami głębokościowymi odkryte zostały dogodne miejsca dla budowy przystani portowych w Brake, Elsfleth, Nordenham i Wilhelmshaven, oraz służ i portowych kanałów ściekowych, które to obiekty były zaznaczane na najwcześniej sporządzanych mapach tego regionu. Zaznaczano na nich także ukierunkowanie spływu wód powierzchniowych, jako istotnego elementu w procesie organizacyjnego życia ludności, jak to ilustruje znana mapa Hrabstwa Oldenburg w skali ok. 1:180 000, z 1650 roku w opracowaniu Johanna Conrada Musculus.

Studiując zamieszczone w recenzowanym *Katalogu* przykłady map daje się zauważyć, jak szeroko w ciągu ostatniego stulecia, były rozwijane zainteresowania Muzeum Przyrody i Prahistorii w Oldenburgu dotyczące krajoznawstwa Północno-Zachodniej Saksonii, jako jego udział w procesie formułowania globalnej wiedzy o naszej planecie w miarę upływu czasu.

Jak stwierdzono, wiele informacji dotyczących między innymi, stosunków wodnych Oldenburga w strukturze niemieckiego systemu wodnego oraz zależności od niego sytuacji wodnej w południowej części Morza Północnego, dostarczały mapy topograficzne, jak wzmiankowana mapa Saterlandu z 1588 r., a także wiele innych oryginalnych map Garnizonu Oldenburskiego i okolic oraz map wójtostw wykonywanych od XVI do XIX w. Doskonałym potwierdzeniem realności tej działalności i rzeczywistych jej osiągnięć są, zamieszczone w recenzowanym *Katalogu*, faksymilowe przykłady 36 wybranych kopii map, od najstarszej z 1584 roku do 1888 roku.

Treść *Katalogu* uzupełnia zestaw literatury z zakresu: kosmografii (1 poz.); geografii (2 poz.); kroniki (2 poz.); budownictwa ziemnego (4 poz.); przyptywów sztormowych (4 poz.); sztuki żeglarskiej (1 poz.); istniejących kanałów (3 poz.); hydrografii, gospodarki wodnej i prawa wodnego (1 poz.) oraz *Tablica chronologiczna* obejmująca okres od 12 000 lat przed naszą erą do 1985 roku.

Wiktor Grygorenko
(Warszawa)

H. S e g e b e r g : *Literatur im technischen Zeitalter. Von der Frühzeit der deutschen Aufklärung bis zum Beginn des Ersten Weltkriegs.* Darmstadt 1997 Wissenschaftliche Buchgesellschaft, IX, 457 s., 15 ryc.

Prezentowane obszerne dzieło Harro Segeberga jest, jak to można odczytać w *Przedmowie*, zbiorem wykładów jego autora, prowadzonych od 1992 r. w Uniwersytecie w Hamburgu. Autor ogranicza się przede wszystkim do literatury niemieckiej, chociaż pierwszy, pisany dużymi literami człon książki: *Literatura technicznego wieku...* na to nie wskazuje. Na ograniczenie jej treści do rozważań nad literaturą niemiecką wskazywać może w tytule tylko pisana mniejszymi

literami, jego druga część: ... *Od początku niemieckiego Oświecenia do początku pierwszej wojny światowej*. We Wprowadzeniu pt. *Do kariery tematu*, podjętego przez autora, napisał on: „Zamiar napisania historii niemieckiej literatury wieku technicznego wywołałby jeszcze w latach osiemdziesiątych tylko politowanie. Ponieważ wówczas w kręgach inteligencji techniczno-przyrodniczej należało do dobrego tonu... pogardliwe komentowanie rewolucji techniczno-przemysłowych, zachodzących we współczesnym świecie i wykazywanie wyraźnych braków w tym zakresie w literaturze”. Według panujących wówczas poglądów istniały dwie odrębne kultury i rozwijały się dwie różne inteligencje: jedna techniczno-przyrodznawcza i druga – literaturowo-humanistyczna.

H. Segeberg charakteryzuje w poszczególnych rozdziałach zmiany, zachodzące w obrębie obu wyróżnionych działów literatury, a zwłaszcza relacje między nimi, poczynając od około 1680 do 1918 roku. W epoce tej wyróżnione zostały 3 różne okresy, opisane w 3 częściach książki. W obrębie każdej części w poszczególnych rozdziałach scharakteryzowano oba działy literatury i relacje między nimi w wydzielonych okresach.

Część I: *Techniczne przyrodznawstwo i zapowiedzi wieku techniki (1680–1830)* składa się z trzech rozdziałów: I. *Powstanie i kryzys techniczno-instrumentalnego obrazu świata (do około 1800)*, II. *Transformacja mechanistycznego myślenia* i III. *„Techniczne” przyrodznawstwo i technika jako „końcowe” przyrodznawstwo u Goethego*.

Część II. *Od uprzemysłowienia techniki do epoki przemysłu (1820/30 do 1880/90)* tworzą dwa rodzaje: I. *Uporzemysłowienie i literatura przed – i po marcu (do 1850 r.)* i II. *Rewolucje przemysłowe w epoce literackiego realizmu (1850–1880/90)*.

Na część III: *Modernizm literacki i techniczno-przemysłowy na przelomie wieków (1880/90 do 1914/18)* składają się rozdziały: I. *Literacka i techniczno-przemysłowa ewolucja między 1880 i 1914/18*, II. *Rewolucja w komunikacji i obronności około 1900* (z omówieniem w literaturze kolei żelaznych, samochodów, lotnictwa), III. *Nowe media około 1900* (ze zwróceniem uwagi na film i telekomunikację około 1900) oraz IV. *Modernizm techniczno-przemysłowy z punktu widzenia modernizmu literackiego – Diagnozy* (przy przeprowadzaniu literackich analiz epoki typu ogólnego i pogłębionego).

Prezentowane opracowanie dobrze dokumentują: Przypiski (w liczbie 375 podane na stronach: 325–412, co stanowi około 20% całej objętości książki) oraz Spis literatury (liczący 143 pozycje przede wszystkim niemieckojęzycznych oraz tylko 6 anglojęzycznych i jedną francuskojęzyczną). Podane w zakończeniu spisy: osobowy i rzeczowy ułatwiają wyłonienie interesujących czytelnika fragmentów z całego prezentowanego opracowania.

Autor podzielił literaturę niemiecką na: techniczno-przyrodznawczą i literacko-humanistyczną, przeprowadził periodyzację ich wzajemnych relacji na podstawie literatury w granicach dzisiejszych Niemiec. Z pewnością stan literatury,

relację między jej działami: techniczno-przyrodniczymi i literacko-humanistycznymi i obiektywna periodyzacja literatury w czasach nowożytnych i współczesnych są różne w różnych krajach Europy, a tym bardziej na innych kontynentach, których warunki rozwoju i ich aktualny stan są niejednokrotnie zupełnie różne. Dlatego też rozważania H. Segeberga i ustalona przez niego periodyzacja literatury na obszarze współczesnych Niemiec, jak i relacje między jej głównymi działami nie mogą być (bez dalszych wnikliwych studiów w poszczególnych krajach) uznane za uniwersalne, powszechnie uznane, a tym bardziej obowiązujące.

Książka, ze względu na ciekawe ujęcie i przedstawienie zawartej w niej problematyki, zainteresować może w pierwszej kolejności twórców i znawców działu literatury, określonej przez autora jako literatura techniczno-przyrodnicza, a więc przedstawicieli tzw. nauk stosowanych i techniki i w mniejszym stopniu twórców literatury humanistycznej, mimo że niewątpliwie wzajemnie zwrotne wpływy osiągnięć w zakresie obu wydzielonych działów literatury pogłębiają i przyspieszają rozwój kultury ogólnej, naukowej i technicznej całego społeczeństwa, niwelując wysoce szkodliwy rozłam między przedstawicielami obu oddzielanych od siebie działów literatury. W każdym razie uważna lektura recenzowanej książki wsparta ocenami stanu nauk przyrodniczych (wśród nich również geologicznych, fizycznych, chemicznych, biologicznych, ekologicznych...), ich historii i perspektyw rozwoju we własnym kraju pozwala wnioskować, że w kraju, w którym nie lekceważy się osiągnięć techniki i ekonomii oraz tzw. badań stosowanych, lepiej i szybciej zaspakajane są wielorakie potrzeby społeczne oraz bardziej prawidłowo rozwija się ogólna kultura, nauka i technika tego kraju.

Witold Cezariusz Kowalski
(Warszawa)

Jak Feniks z popiołu... Polacy na Ziemi Lidzkiej w latach 1987–1997. Praca zbiorowa pod redakcją A. K o ł y s z k i . Lida 1997 Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lidzkiej 134 s.

Omawiana książka stanowi niezwykle cenny opis pierwszych dziesięciu lat po odrodzeniu polskiego ruchu narodowego na terenie Lidy i rejonu lidzkiego. Mimo że Polacy stanowią bardzo duży odsetek ludności na Ziemi Lidzkiej przez długie lata mogli oni kultywować swój język i tradycje wyłącznie w rodzinie. Sytuacja uległa zmianie dopiero w czasach „gorbaczowskiej przebudowy”, kiedy to pojawiły się warunki do utworzenia pierwszych legalnych organizacji polskich. Pierwszą taką organizacją był powstały 17 maja 1987 Klub Miłośników Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza. Mimo zmiany sytuacji politycznej na zmianę mentalności obywateli byłego Związku Radzieckiego trzeba było jeszcze długo czekać. Próbowano utworzenia pierwszej polskiej organizacji, a następnie jej działalności